

DEN SVENSKA FRIVILLIGRÖRELSEN

Av f. pressattachén i Helsingfors, doc. STIG JÄGERSKIÖLD, Stockholm

REDAN när trycket från öster på Finland under våren och sommaren 1939 påtagligt ökades och finska befästningsbyggen force-rades, tog sig känslan av samhörighet mellan Sveriges och Finlands folk uttryck i att ett mindre antal frivilliga önskade deltaga i dessa arbeten. Deras arbetskraft kunde dock av vissa skäl aldrig utnyttjas. Sedan Sovjet öppet framfört sina krav mot Finland, anmälde sig ett stigande antal svenskar villiga att vid behov kämpa på Finlands sida. Tillströmningen av frivilliga tog i slutet av november månad ökad fart. I samförstånd med finska beskickningen i Stockholm beslöto då några av finska förhållanden särskilt intresserade att förbereda organiserandet av en svensk frivilligkår. Redan samma dag Sovjet skred till anfall mot Finland, kunde en registreringsbyrå öppnas på Blasieholmstorg. Även i Göteborg öppnades en dylik byrå.

Under krigets första dagar och fram till den 5 december hade inemot 1,700 man låtit anmäla sig vid dessa byråer som villiga att, om förutsättningar skapades, gå ut till kriget i Finland. Efter vissa förberedelser bildades den 4 december en särskild Finlandskommitté för handhavande av de arbetsuppgifter av olika art, som organiserandet av en frivillig svensk insats komme att ställa. Denna ursprungliga Finlandskommitté, under ordförandeskap av professor Andreas Lindblom och med överstelöjtnanterna M. Dyrsen, C. A. Ehrensvärd, V. Tamm, förste sekreterare S. Dahlman, d:r G. Hallström, kapten N. Palme, bankdirektör E. von Stedingk och kapten A. Winge som medlemmar, ansåg sina uppgifter närmast vara av organisatorisk och förvaltningsmässig art. Kommittén utvidgades och omorganiserades sedermera i olika repriser för att slutligen i februari, sedan frivilligrörelsen vunnit allmänt erkännande och stöd, kunna ombildas till en omfattande organisation av helt annan gestaltning och tyngd. Ordförande blev då generaldiöktör G. Malm.

Den 3 och 4 december hade överstelöjtnanterna Dyrssen, Ehrensvärd och Tamm uppgjort en organisationsplan för en enhetlig svensk frivilligkår i Finland med beräknad styrka av ungefär 7,600 man, uppdelad på tre stridsgrupper. Denna kår var planerad såsom en fullständig operativ enhet, omfattande infanteri, artilleri, luftvärn, nödiga specialförband och flyg. Den var konstruerad så, att ytterligare stridsgrupper skulle kunna infogas i kåren. Kåren var avsedd att insättas i Nordfinland, där de finska truppena voro svaga och där sambandet mellan kårens uppgift och Sveriges försvar var starkast. Att i svenska förband sammanhålla de svenska frivilliga ansågs som det avgjort bästa sättet att organisera frivillighjälpen. — Inom kort tryggades, främst genom svensk industris storartade offervilja, kårens ekonomiska grund.

Vilka förutsättningar funnos vid denna tidpunkt i Sverige för en frivilligrörelse? Klart är, att åtskilliga allvarliga hämmande moment funnos. På arbetarhåll hade länge efter 1918 misstron mot det finska samhället dröjt kvar. De språkliga motsättningarna mellan svenskt och finskt hade hos många skymt blicken för mera väsentliga sidor av Finlandsfrågan. Betydelsen av Finlands självständighet för Sveriges och Nordens trygghet hade aldrig klargjorts. Tron på möjligheten av Finlands försvar var väl ej heller allmän. Under de senare åren, i synnerhet under den allvarstygda hösten 1939, hade dock en varm känsla för samhörighet mellan Sverige och Finland vuxit fram och en mer förståelsefull inställning till finska förhållanden skapats. Många tecken tydde alltså redan vid den finsk-sovjetryska konfliktens början på att ett spontant intresse och offervilja för Finlands sak skulle växa fram. Den väldiga uppslutningen vid mötena i Auditorium den 6 och 8 december syntes giva ett övertygande bevis härpå, åtminstone vad huvudstaden beträffar.

Det stod givetvis från början klart för Finlandskommittén, att en frivilligrörelse icke kunde skapas och en frivilligkår icke uppsättas utan vissa statliga medgivanden. Tillstånd för värnpliktiga att lämna landet måste lämnas, officerare måste få rätt till avsked och återinträde i tjänst, utrustning av frivilliga måste ordnas med svenska statens medverkan, enär dylik utrustning icke fanns att tillgå i Finland och ju icke kunde köpas i fria marknaden. Dessa voro de frågor om samverkan mellan statsmakterna och frivilligrörelsens ledning, som främst anmälde sig.

Den 5 december uppvaktade en delegation från Finlandskommittén statsrådet Sköld och överlämnade till honom dels den ovannämnda organisationsplanen för frivilligkåren, dels ock en promemoria i 4 punkter om grundbetingelserna för en svensk frivilligkårs uppsättande. Såsom punkt 1 hade upptagits rätt för svenska officerare och fast anställd personal att erhålla avsked för inträde i finska armén med utfästelse att sedermera återinträda i svenska armén. Punkt 2 upptog rätt för svenska värnpliktiga att erhålla tillstånd att vistas utom riket samt för till krigstjänst inkallade värnpliktiga att dessförinnan hemförlovas. Punkterna 3 och 4 berörde utrustningsfrågorna: (p. 3) möjlighet för finska staten att ur svenska kronans förråd inköpa för frivilligkåren nödig utrustning och materiel, (p. 4) svenska statens stöd åt Finlandskommittén vid inköp utomlands av sådan materiel, som ej fanns att få i Sverige.

Det kom emellertid att dröja, förrän något svar erhöles på denna hemställan. Regeringskris hade redan utbrutit. Frågor rörande Sveriges hållning till det finsk-ryska kriget hörde till dem, kring vilka det var svårast att uppnå samförstånd mellan partierna i den planerade samlingsregeringen. Frivilligfrågan hörde till de mera omstridda. När statsministern hävdade, att den gamla regeringen icke kunde fatta beslut i denna fråga, utan att den nya regeringens färdigbildande måste inväntas, så förbiser han, att just frivilligfrågan var en av dem, kring vilka strid rådde. Det synes icke orimligt antaga, att ett förhandsbesked tidigare kunnat lämnas, för så vitt ledningen för de i den gamla regeringen företrädde partierna verkligen varit positivt inställda till frågan, i synnerhet om man betänker, att högern, enligt vad man visste, icke intog en avvisande hållning. Det var påtagligen till största delen tack vare högerpartiets ståndpunktstagande under regeringskrisen, som det bland förutsättningarna för den nya regeringens politik kom att ingå ett beviljande av större delen av de önskemål, som ingingo i Finlandskommitténs ovannämnda promemoria, ehuru man icke får glömma, att även i övriga partier, främst socialdemokratien, bestämda röster höjdes till frivilligrörelsens förmån.

Det av Finlandskommittén begärda beskedet lämnades först den 12 december, alltså efter en dyrbar veckas dröjsmål, vilket skedde i form av ett muntligt meddelande från statsministern till representanter för kommittén. Något mera formellt besked er-

hölls aldrig och innehållet i de regeringsbeslut den 15 december, som fastställde normerna för statsmakternas förhållande till frivilligsaken, blev endast på omvägar känt för Finlandskommittén. Att märka är, att när regeringen tog ställning till Finlandskommitténs ovannämnda framställning, antalet värnpliktiga, för vilka rätt att resa ur riket skulle beviljas och för vilka utrustning skulle tillställas finska staten, godtyckligt begränsades till 4,000 man. I fråga om officerare och annan fast anställd personal fastställdes vid detta tillfälle siffran 200. Sedermera — ett stycke in i januari och i början av februari — medgavs successivt ökningen av dessa kvoter, redan innan de voro fyllda. Samtycke till att låta flyg ingå i den planerade frivilligkåren lämnades först efter ett betydande motstånd, varvid bl. a. högerpartiets regeringsmedlemmar återigen framträdde till frivilligrörelsens stöd.

Under det dröjsmål i frivilligfrågans behandling, som sålunda förorsakats, hade arbetet på rekrytering m. m. måst inställas. Det var givetvis ogörligt att sprida upplysning om en sak, vars grundförutsättningar icke voro fastställda. Emellertid planerades nu åtskilliga av de åtgärder till frivilligrörelsens främjande, som sedermera vidtogos. Sedan regeringens beslut i frivilligfrågan meddelats Finlandskommittén, igångsattes med all energi organisations- och upplysningsarbetet.

För själva registreringen av de frivilliga upprättades landet runt frivilligbyråer, underordnade en central personalbyrå i Stockholm. Efter ett par veckor hade ett femtiotal frivilligbyråer upprättats. Den 7 januari var antalet mer än hundra. Vid sidan av byråerna organiserades lokalkommittéer för omhändertagandet av bl. a. sociala uppgifter i samband med frivilligrörelsen.

Vid byråernas och kommittéernas upprättande eftersträvades bredast möjliga underlag å orten för frivilligrörelsen. Tämmligen oundvikligt var dock, att vissa lokala motsättningar och personfrågor, vilka icke läto sig överblickas från Stockholm, under stundom komma att påverka frivilligrörelsens utveckling på orterna. Man må ock betänka, att byråerna måste upprättas med största skyndsamhet. I stort sett fungerade emellertid systemet tillfredsställande, och ett hängivet och intresserat arbete nedlades på många orter. Efter bildandet av byråerna och kommittéerna vid deras sida organiserades de för frivilligrörelsens utvidgning säkerligen högst betydelsefulla rusthållen. Det första var Östgöta rusthåll, bildat i början av januari 1940.

Finlandskommittén inledde vidare en energisk upplysningsverksamhet, främst genom möten och föredrag. Kontakt söktes med de olika politiska ungdomsorganisationerna. Särskilt må nämnas, att värdefullt stöd tidigt lämnades av medlemmar i Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund, vilka visade ett varmt intresse för saken. Bl. a. reste ett antal förbundsmedlemmar omkring i landsorten såsom medhjälpare vid organiserandet av frivilligbyråer. Förbundet såsom sådant ansåg sig emellertid länge, efter att ha undersökt saken hos den högsta partiledningen, icke kunna engagera sig för frivilligrörelsen. Detta klart hämmande inflytande på förbundets verksamhet torde länge hava gjort sig gällande, varvid bl. a. hänvisades till den ringa anslutning frivilligrörelsen sades hava fått. På olika vägar sökte Finlandskommittén ävenledes vinna Landsorganisationens stöd. Ett välvilligt och helhjärtat intresse visades härvid personligen från L.O.-ledningens sida, men beklagligtvis såg denna sig, av liknande skäl som ungdomsförbundet, icke i tillfälle att offentligen manifesteras en dylik inställning. Den 26 februari hade utvecklingen dock hunnit så långt, att Landsorganisationens rekommendation av frivilligrörelsen till Sveriges arbetare öppet kunde lämnas. Ett mycket gott samarbete uppnåddes på ett tidigt stadium med högerns ungdomsrörelse och från detta håll kommo ett icke obetydligt antal frivilliga. Det socialistiska partiets ungdom lämnade ävenledes sin medverkan till rörelsens utveckling och många frivilliga.

Finlandskommittén torde sålunda kunna med gott samvete fritagta sig från beskyllningar att icke i tid ha sökt anknytning till de stora folkliga organisationerna. Från kommitténs sida torde kunna hävdas, att den från första stund sökt att skapa det bredast möjliga underlag för frivilligrörelsen.

Det måste betraktas som fullständigt missvisande, när hr Sköld i sitt anförande i andra kammaren den 1 april såsom exempel på att en viss misstro hos arbetarungdomen framkallats från frivilligrörelsens egen sida anför den i och för sig beklagliga episoden, att en förutvarande Spanienkämpe, som anmält sig på en frivilligbyrå, där tillfrågats om han numera ändrat sinne, eftersom han nu ville strida mot bolsjevikerna. Detta av en underordnad arbetskraft begångna misstag, som man från Finlandskommitténs sida gjorde allt för att snarast ställa till rätta, torde lyckligtvis icke haft några skadliga konsekvenser, något som väl ock framgår därav, att just ifrågavarande f. d. Spanienkämpe fortsätt-

ningsvis energiskt arbetade för frivilligrörelsen och själv såsom frivillig avreste med en av de första kontingenterna till Finland.

Vidare måste framhållas, att rörelsens ledning städse sökt hålla rörelsen fri från påverkan från såväl det diktaturvänliga partiet längst till vänster som från det längst till höger. Demokratiens försvar ter sig ju såsom något av det väsentliga i Finlands strid.

Finlandskommitténs verksamhet var emellertid från början starkt beroende av den publicitet, som kunde skapas kring frivilligrörelsen. Det var oundgängligen nödvändigt att offentligen klargöra, att frivilligrörelsen icke var någon mot statsmakterna illojal, för rikets säkerhet vådlig rörelse, utan godkänd och i princip stödd av regeringen. Vidare måste allmänheten få uppgifter om t. ex. de ekonomiska förmånerna för de frivilliga, om försäkringsvillkor, om organisations- och befälsförhållanden m. m. I pressen måste meddelas, var registreringsbyråerna funnos. Det förhållandet, att värnpliktiga, även inkallade, kunde gå ut som frivilliga, måste bekantgöras.

Publicitetsfrågan, som från frivilligrörelsens början var aktuell, visade sig emellertid mycket svårlöst. Under krigets första dagar hade de frivilliga visserligen några gånger omnämnts i press och radio. Men snart inträdde nära nog fullständig tystnad. »Frivillig» borde icke få nämnas i svensk press. Tremannanämnden för statlig informationsverksamhet (informationsstyrelsens föregångare) utsände t. ex. den 8 december genom T. T. också en uppmaning till alla svenska tidningsredaktioner att icke omnämna frivilligrörelsen. Ett motsvarande förbud infördes på svensk begäran även i Finland.

De beslut, som svenska regeringen den 12 december fattat angående grundförutsättningarna för frivilligrörelsen, kunde sålunda icke meddelas allmänheten. I första hand var emellertid en ännu mera elementär fråga aktuell: spörsmålet, huru frivilligbyråerna i pressen skulle kunna bekantgöra sin existens.

Efter erhållet medgivande från Utrikesdepartementet vågade Finlandskommittén i Stockholmstidningarna för den 13 december införa en föga framträdande annons, i vilken endast stod »Finland» samt därunder »Frivilligbyrå», med angiven adress och telefonnummer, och »Upplysningsbyrå» med enahanda uppgift. Som ett bevis på effektiviteten av det ovannämnda publiceringsförbudet i frivilligsaken kan anföras, att några tidningar icke utan att först hört sig för i Utrikesdepartementet ansågo sig

kunna införa nämnda annons. Den 16 december tillfogade Finlandskommittén i annonsen följande ord: »Frivilliga kunna anmäla sig.» Detta tillägg ansågs av regeringen så farligt, att Utrikesdepartementet samma dag ålades meddela Finlandskommittén, att en dylik annons icke kunde tolereras. På en förfrågan, vad som kunde bli följden av dess fortsatta införande, svarade vederbörande, att han icke erhållit instruktioner därom, men att man torde kunna räkna med att regeringen kunde se sig nödsakad att taga sina redan fattade beslut i frivilligfrågan under omprövning. Finlandskommittén ändrade då annonsen därhän, att den fick följande lydelse: »Finlands sak är vår», samt därunder de nyss nämnda adressuppgifterna. Att denna erfarenhet länge verkade i hög grad hämmande på Finlandskommitténs upplysningsverksamhet, är ju klart.

Efter en veckas erfarenhet av följderna av att grunderna för den svenska frivilligrörelsens verksamhet icke kunnat meddelas allmänheten, såg sig Finlandskommittén den 19 december föranlåten att i skrivelse till utrikesministern anhålla att få offentliggöra vissa elementära fakta, som att de frivilliga skulle få kämpa under förutvarande svenskt befäl, att deras anställnings- och pensionsförhållanden voro ordnade, att värnpliktiga skulle få rätt att hemförlovas och resa utom riket o. s. v. Följande dag meddelade utrikesministern, att regeringen medgivit detta. I samverkan med honom formulerades då en första kommuniké, vilken den 21 december offentliggjordes i den svenska pressen; i den finska pressen fördröjdes dess offentliggörande på svenska regeringens begäran en längre tid. På många håll betraktades dock vid denna tidpunkt utfärdandet av kommunikén som ett ur utrikespolitisk synpunkt vådligt förehavande. Kring jul och dagarna efter följde så i ett icke alltför stort antal tidningar de första tveksamma uttalanden om och rekommendationerna av frivilligrörelsen. Sedan de första kontingenterna avrest till Torneå, begynte pressen även i reportage och meddelanden uppmärksamma frivilligrörelsens fortsatta utveckling, något som ingalunda alltid upptogs väl. Finlandskommittén strävade efter att till pressen lämna så värdefullt och uttömmande material om sin verksamhet som möjligt. Efter vad som uppfattades som en hemställan från utrikesministerns sida vid presskonferensen den 8 januari att iakttaga försiktighet vid omnämmandet av frivilligrörelsen, minskade publiciteten igen för en tid.

Till sist kom pressen dock att lämna ett oreserverat stöd åt frivilligrörelsen, framför allt sedan det genom händelserna i februari månad för alla blivit klart, att denna erbjöd en av de mera betydelsefulla möjligheterna att lämna Finland stöd. Av intresse är, att man påtagligen i anslutningen till Frivilligkåren i viss mån kan avläsa pressens hållning å de olika orterna (Stockholm, Göteborg, Eskilstuna, Kalmar och Linköping kunna kanske nämnas som särskilt aktivt intresserade jämte vissa Norrlandsstäder).

Att dessa många och långvariga inskränkningar i publiciteten haft mycket stor betydelse är ju påtagligt.

Vid årsskiftet utarbetades inom Finlandskommittén den första broschyren med uppgifter om möjligheterna för och villkoren vid anslutning till Frivilligkåren. Efter inhämtat samtycke hos utrikesministern kunde denna utsändas i början av januari, varvid politiska och opolitiska ungdomsorganisationer lämnade värdefull medverkan. Sedermera följde allt fler och allt modernare redigerade propagandatryck och affischer.

Vid sidan av upplysningsverksamheten i pressen sökte Finlandskommittén i lokalmöten finna en form för stödandet av frivilligrörelsen. Till en början mötte härvidlag å såväl borgerligt som socialdemokratiskt håll i bygderna betydande svårigheter, enär statsministerns radiotal den 13 december uppfattats som en maning att inställa all opinionsbildning i Finlandsprågan. Intrycket härav försvann emellertid med tiden och mötena visade sig vara en synnerligen värdefull verksamhetsform, som till sist under medverkan av socialdemokratiska och andra organisationer närmade sig fulländning. Mötesverksamheten utvecklade sig till en verklig folkrörelse. Från Finlandskommitténs sida söktes under organiserandet av denna mötespropaganda å orterna städse den närmaste kontakt med företrädarna för samhällets olika grupper. Föredragen vid mötena voro givetvis begränsade till sådan upplysning som om Finlands betydelse för Sverige och Norden, den verkliga gestaltningen av dess inre förhållanden m. m. och ett framhållande av att en form för stöd av Finlands försvar nu finnes i Svenska Frivilligkåren.

Finlandskommitténs upplysningsverksamhet utformades alltså, sedan den i den senare delen av december fått göra en försiktig början, efter huvudsakligen följande linjer: Annonser i pressen, smärre upplysningsskrifter, senare även affischer, möten och stöd i allmänna uttalanden i pressen. Egentligen först vid slutet av

kriget fick även radion begagnas. Även filmens möjligheter utnyttjades, dels genom förevisandet av några av finska filmmän i Stockholm utarbetade filmer, dels genom framställandet av en särskild propagandafilm för frivilligrörelsen.

Trots allt energiskt arbete var och måste denna upplysningsverksamhet vara alldeles för svag för att på den korta tid, som stod till buds, giva frivilligrörelsen en verkligt stor anslutning. Detta är ju klart redan med hänsyn till de allmänna, hämmande moment, som funnos och inledningsvis angivits, samt med hänsyn till de speciella problem, inför vilka frivilligrörelsen ställdes. För skapandet av den allmänna uppfattning som skulle stödja frivilligrörelsen, nämligen att det var ett svenskt riksintresse att denna snabbt utvecklades, kunde en organisation av Finlandskommitténs karaktär och arbetande under de förhållanden, som ovan antytts, endast göra en starkt begränsad insats.

Man måste nu fråga sig, som Finlandskommittén ofta gjorde, om icke den utvägen stått öppen, att svenska regeringen genom de många organisationer, som mer eller mindre direkt stå till dess förfogande, på ett tidigt stadium kunnat låta parollen gå ut: Stöd frivilligrörelsen! Som känt är har även från finskt håll förvåning uttryckts över att så icke skedde. De frivilliga hade väl ingalunda, såsom statsministern sökt göra gällande i sitt påsktal i radio, därför fattat sitt beslut mindre frivilligt. De hade blott haft klarare utgångspunkter för bedömandet av sitt handlande.

Vidare måste i detta sammanhang ytterligare en synpunkt framhållas. Hr Vougt har i en ledande artikel i Arbetet i frivilligrörelsens början hävdat, att endast de, som själva gingo ut som frivilliga, kunde uppmana andra därtill. Otvivelaktigt finnes det fog för denna synpunkt. Men den är beklagligtvis mycket svår att förena med skapandet av en välorganiserad frivilligrörelse. För såväl Finlandskommittén som frivilligbyråerna ställde denna fråga svåra problem. Organisationerna togo ofta skada, när personalen övergick till Frivilligkåren. Svårigheterna för de enskilda individerna att verka för en anslutning till kåren ligga ju ock i öppen dag. Helt annorlunda är förhållandet, om de stora organisationerna, som var i sin stad åtnjuta vidsträckt förtroende, stödja en frivilligrörelse.

Finlandskommittén tvivlade aldrig på att frivilligtanken med tiden skulle vinna den största anslutning. Så blev ock fallet. Hur mycket snabbare hade utvecklingen icke kunnat gå, om arbetet

för spridandet av den uppfattning, som låg bakom frivilligrörelsen, icke enbart åvilat en grupp enskilda män, utan i de former, som väl dock ändå stått till buds, stötts av riksledningen.

Jag har hittills huvudsakligen uppehållit mig vid frivilligrörelsens utveckling bland de till militärtjänst icke inkallade. En ytterst intressant och omdiskuterad fråga är frivilligrekryteringen bland de inkallade värnpliktiga. Frivilligkårens ledning var givetvis från början av den uppfattningen, att det allra värdefullaste soldatmaterialet funnes att få i de redan uppsatta svenska förbanden. Med stor tillfredsställelse hälsades därför meddelandet, att ett icke obetydligt antal värnpliktiga från förbanden i Norrland skulle beredas tillfälle att övergå till kåren. Den 21 december erhöles genom generalorder vissa direktiv för truppförbandscheferna beträffande formerna för behandling av mobiliserade värnpliktigas ansökan om hemförlovning och rätt att vistas utom riket, avsedda att underlätta denna rekrytering. Men så mycket är ju också klart, att enbart härmed icke mycket var vunnit, om icke samtidigt sådana förhållanden skapades, som gjorde det möjligt för frivilligtanken att vinna spridning hos trupperna.

Man måste framhålla följande psykologiska moment, som givetvis påverkat förhållandena vad de värnpliktiga beträffar. Sedan dessa inkallats, voro de praktiskt taget isolerade från den hos folket i övrigt starkt framväxande stämningen för hjälp till Finland. På en förläggning, i synnerhet en dylik i gränstraktens primitiva förhållanden, absorberas intresset snart av dagens praktiska göromål. Uppmärksamheten måste åter riktas mot den händelseutveckling, som pågick i vårt östra grannland. Framför allt måste uppgifter lämnas om omständigheterna vid och villkoren för en anslutning till Frivilligkåren. Detta kunde ju bäst ske under positiv medverkan från befälets sida. Truppförbandschefernas förpliktelse att hålla förbanden vid föreskriven styrka och högsta beredskap måste emellertid verka återhållande på en eventuell önskan att stödja frivilligrekryteringen. Den nämnda generalordern synes av många truppförbandschefer närmast ha uppfattats som en anvisning om formerna för ärendenas handläggning, för den händelse några värnpliktiga skulle komma på tanken att gå ut som frivilliga. Truppförbandscheferna torde genomgående hava efterlyst besked om regeringens positiva inställning till saken. Vad som behövts hade, förefaller det, varit klara besked om att frivilligrörelsen skulle på lämpligt sätt stödjas.

Med anledning av att en regementschef på en regementsorder vid årsskiftet rekommenderat frivilligsaken, lät emellertid regeringen den 11 januari en högkvartersorder utgå, enligt vilken allt militärt befäl förbjöds att i tjänsten verka för anslutning till frivilligkåren. Hur mot bakgrunden av den tidigare förefintliga tvekan om regeringens inställning denna order uppfattades, säger sig självt. Från åtskilliga förband föreligga exempel på den hämmande verkan, denna order haft.

För rekryteringen vid förbanden skulle det givetvis varit av betydelse, om manskapet kunnat, i det fall där det så velat, övergå till kåren under sitt sedvanliga befäl. En officer — kompanichef, plutonchef, batterichef el. dyl. — kunde t. ex. meddela sitt manskap, att han ämnade ansluta sig till Frivilligkåren med så och så många av befälet och att alla, som önskade det, kunde följa med. Detta var emellertid länge i verkligheten omöjligt. Officerares ansökan behandlades nämligen för sig, meniges för sig, och avsked åt de förstnämnda beviljades endast i fastställd proportion till antalet till Finland avresta frivilliga från hela landet. Det torde sålunda i allmänhet icke ha varit möjligt för en officer att gå ut som frivillig med ett större eller mindre antal av sitt eget manskap vid förbandet. Trots detta kunde emellertid, när det gällde vissa specialförband, flygdetachment, vissa luftvärns och andra artilleriförband etc., ordnas just en sådan frivilligrekrytering. I dessa fall blevo också frivilligförbanden snabbt och effektivt stridsberedda och praktiskt taget omedelbart efter ankomsten till Finland satta i funktion. Först genom högkvartersorder av den 22 och 27 februari skapades förutsättningar för organiserandet av frivilliga förband ur de svenska regementena av soldater, som utan tidsödande samövning och utbildning skulle ha kunnat tagas i bruk. Då var det emellertid redan för sent. Att det, såsom av försvarsministern gjorts gällande, skulle varit möjligt att tidigare få tillstånd till dylik rekryteringsverksamhet förefaller den, som kunnat följa frivilligfrågans behandling av regeringen, minst sagt osannolikt. Som förhållandena gestaltade sig blev anslutningen från förbanden i norr aldrig vad Frivilligkårens ledning hoppats. Detta förhållande inverkade i hög grad fördröjande på kårens uppsättande.

Som tidigare nämnts, var tillströmningen till Frivilligkåren under krigets första dagar lovande. Av de i Stockholm anmälda försvunno emellertid en del genom inkallelserna i december. Dröjs-

målen med Frivilligkårens organiserande och tystnaden kring frivilligrörelsen verkade därefter säkerligen återhållande, sedan entusiasmen under krigets första dagar något svalnat. Först efter jul kan man säga, att anmälningarna åter togo ordentlig fart. Rekordet torde då hava varit bortåt 600 om dagen. Sedermera följde en ny nedgångsperiod, möjligen framkallad av olika samverkande orsaker såsom en viss överskattning av Finlands försvarsmöjligheter, säkerligen i någon mån ock av att skidkunnighetskravet, efter i kåren vunna erfarenheter, måste skärpas, kanske ock av det förhållandet att den grupp medborgare, som lättast lät sig påverkas av frivilligtanken, icke var så stor och andra grupper först nåddes med en mera intensifierad upplysningsverksamhet och sedan rörelsen vunnit allmänt erkännande och stöd. En ny uppgångsperiod för frivilligrörelsen kom i februari, förklarlig dels med hänsyn till att det nu började stå klart, att Sverige icke officiellt skulle sända Finland hjälp i form av trupper, dels ock med att frivilligtanken numera vunnit allmän anslutning och kunde spridas med effektiva metoder, ävensom med de betydligt bättre villkor, som nu, tack vare bl. a. Rusthållen, kunde erbjudas de frivilliga. I mitten av mars var efter alla dröjsmål och motigheter den planerade frivilligkåren med sina tre grupper färdigbildad. Av dessa hade då redan två insatts i strid, den tredje stod inför uppbrott. Vid sidan härav hade Finlandskommittén dessutom kunnat organisera vissa förband i södra Finland, främst luftvärn och ett kustartilleriförband till östra Nyland, jämte en icke obetydlig maritim hjälp.

Alla samhällets lager och alla rikets olika delar voro företrädde i Svenska Frivilligkåren. Fullt säkra statistiska uppgifter föreligga ännu icke beträffande dess sammansättning. Så mycket kan dock sägas, att Stockholm och Göteborg voro rikligen företrädde i kåren (med cirka 2,000 och cirka 600 man). Av landskapen torde Småland och Östergötland kunna uppvisa särskilt vackra resultat, de norrländska landskapen sannolikt något mindre goda, väl beroende dels på inkallelserna, dels ock delvis på lokala förhållanden — kommunistisk påverkan, vissa motsättningar mellan svenskt och finskt i Norrbotten m. m. En påfallande stor del av kårens medlemmar voro industri-, grov- och transportarbetare. Landsbygden var dock ingalunda dåligt företrädd. Av universitetsungdomen — som man kanske i större utsträckning skulle ha väntat finna representerad i kåren — synes större delen hava

kommit från Uppsala och Göteborg. I fråga om studenterna måste dock erkännas, att de ofta hade särskilt svårt att lämna de svenska förband, till vilka de voro inkallade. Allt tal om att kåren huvudsakligen skulle ha bestått av arbetslösa, äventyrare och fantaster kan omedelbart avvisas. Dess standard stod säkerligen över ett genomsnittligt svenskt förbands.

Jag har ovan sökt skildra några sidor av den svenska frivilligrörelsens utveckling. Rörelsens främsta resultat blev uppsättandet av Svenska Frivilligkåren jämte därtill anslutna förband. Vid fredsslutet befunno sig 8,500 svenska frivilliga i Finland och ytterligare c:a 5,000 voro anmälda i Sverige. Det torde, med beaktande av de omständigheter, under vilka arbetet ägde rum, få anses vara ett gott resultat av en spontant framvuxen, av enskilda ledd frivilligrörelse. Till jämförelse kan nämnas, att vid den internationella kontrollen de utländska frivilliga i Spanien å regeringssidan icke översteg 12,545, från 54 stater och efter ett flerårigt krig. Man måste jämväl betänka, att all erfarenhet på detta område här i landet saknades. Såsom vittnesbörd om svensk handlings- och offervilja, om en allmän folkvilja för ett gemensamt svensk-finskt försvar, synes detta resultat lovande för framtiden. De svenska frivilligas insats torde ock för utvecklingen av goda svensk-finska förbindelser komma att äga den allra största betydelse. Väl kan det sägas, att de humanitära och materiella svenska bidragen till försvaret av Finland ägt större praktisk betydelse, men den svenska insatsen har genom frivilligrörelsen dock lyfts på ett annat plan och erhållit högre syftning. Att detta även kan underlätta den svåra uppgiften att nu fördjupa och utbygga förbindelserna mellan Sveriges och Finlands folk ligger i öppen dag och har ju ofta framhållits från finsk sida. Någon tillfredsställande ersättning för en svensk statlig intervention blev frivilligrörelsen dock aldrig. Vissa av de väsentliga orsakerna härtill torde framgå av vad ovan anförts.

I vissa punkter ha i denna artikel plats beretts för kritiska reflexioner, även rörande den hållning, som från regeringshåll intagits i frivilligfrågan. Detta ingalunda för att söka avvinna denna fråga argument i partipolitiska fejder, utan för att söka fastställa räckvidden av vissa icke oviktiga erfarenheter, som vunnits på ett par av de verksamhetsfält, en frivilligrörelse måste ägna sig åt. Av en annan historieskrivning äro vi knappast betjänta.